

Seminar om sykefravær, 12. januar 2010

Er et høyt sykefravær tegn på et mer inkluderende eller ekskluderende arbeidsliv?

Roger Bjørnstad, SSB

Sykelønnsordningen er en velferdsordning, men påvirker incentivene til å arbeide

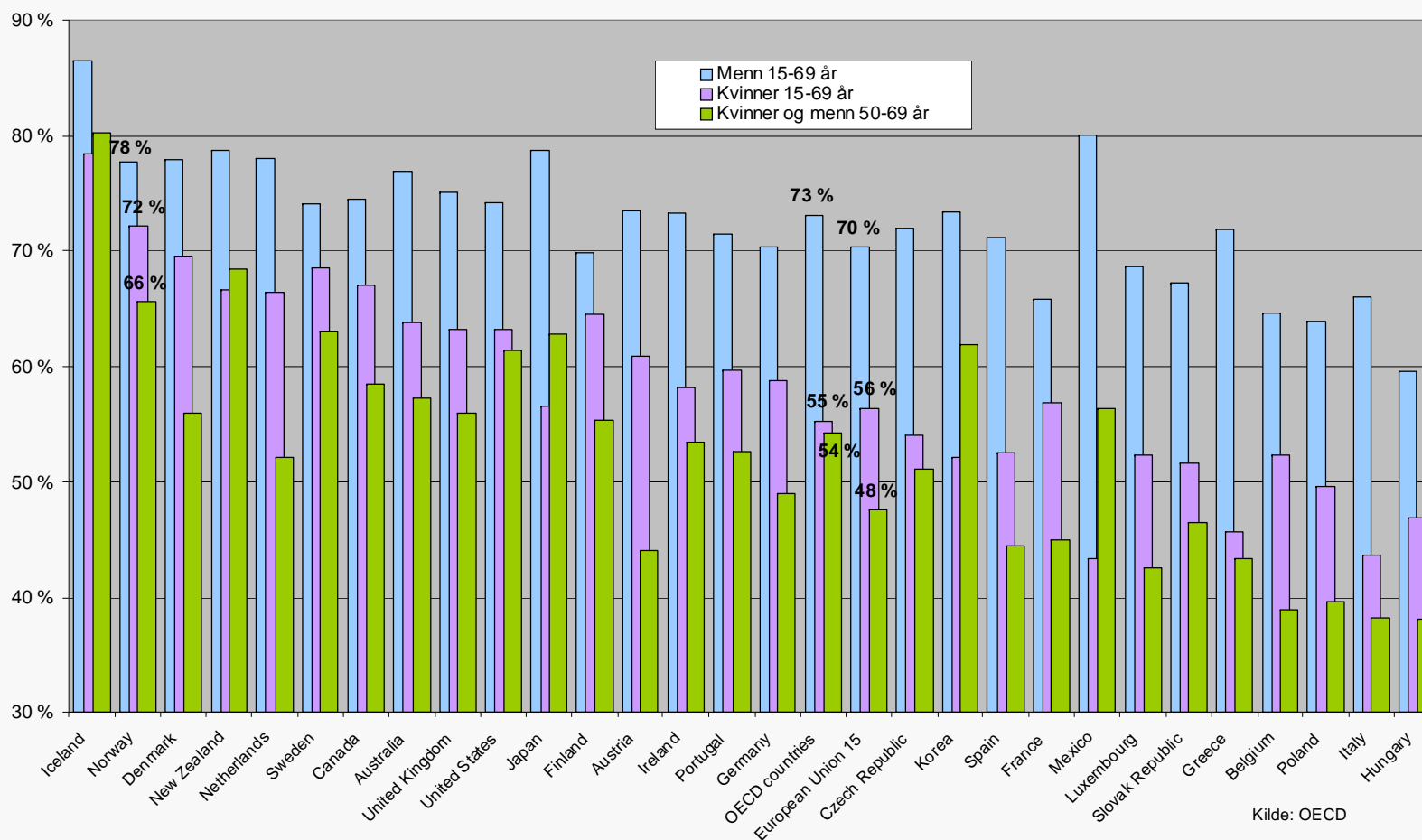
- Den sjenerøse sykelønnsordningen blir benyttet
  - Arbeidstakere får incentiver til ikke å arbeide
  - Arbeidsgivere får incentiver til ikke å permittere
- Sykelønnsordningen er kostbar for staten
  - Viktig å redusere offentlige utgifter og øke yrkesdeltakelsen for å finansiere eldrebølgen.
- Er sykelønnsordningen likevel nyttig?
  - Arbeidstakere får incentiver til å delta i arbeidslivet
  - Arbeidsgivere får incentiver til å sysselsette de med forventet mye sykefravær
- Sykelønnsordningen er et ledd i Den norske modellen
  - Modellen har vært en suksess – med høy yrkesdeltakelse, stor omstillingsevne og sterk økonomisk vekst
  - Kan man samtidig argumentere for at sykelønnsordningen er kostbar for samfunnet og gir feil insentiver?
- Sentrale spørsmål:
  - Bidrar sykelønnsordningen til en høy yrkesdeltakelse blant grupper med forventet høyt sykefravær?
  - Vil innstramminger i sykelønnsordningen redusere den særnorske høye yrkesdeltakelsen så mye at det blir vanskeligere, og ikke lettere, å finansiere eldrebølgen?

Velferdsstaten en suksess, dersom staten finner finansieringen

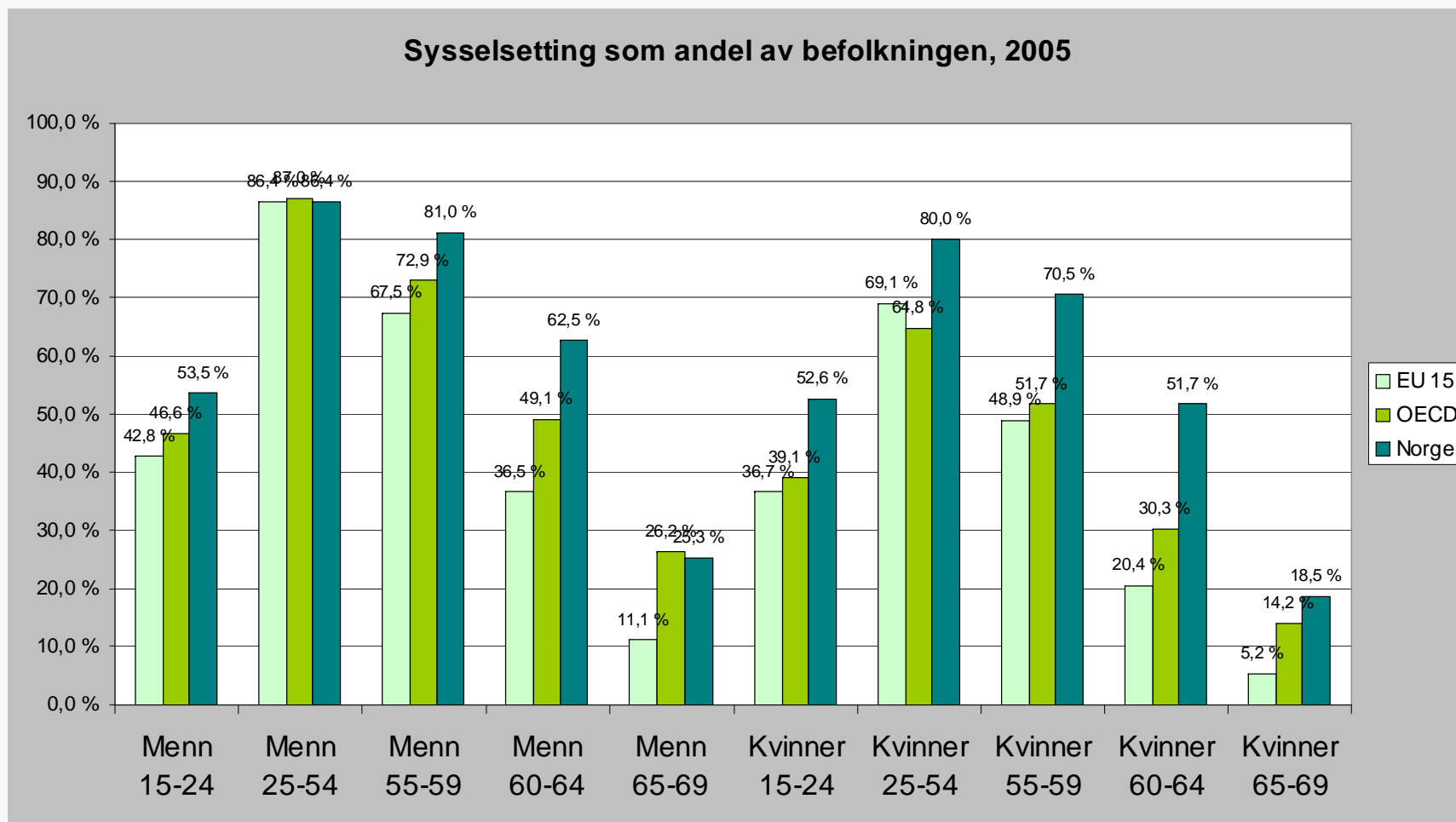
- Velferdsstatene har av flere internasjonale økonommiljøer blitt kritisert for å gi svake incentiver til å arbeide
  - Velferdsstatene har blitt spådd svak økonomisk utvikling
- Historien har vist det motsatte og flere land ønsker nå å lære av velferdsstatene, de har blitt kalt *Den nordiske modellen*, eller *Flexicurity*
  - Velferdsstatene har hatt høy økonomisk vekst, stor del av befolkningen i arbeid, stor fleksibilitet (omstillingsevne) og høy og jevnt fordelt velferd og livskvalitet.
- Forklaringene har vært:
  - Sentralisert lønnsdannelse og samarbeid om inntektspolitikken
  - Trygghet og inntektssikring gir innsatsvilje
    - ♦ Den nordiske velferdsmodellen bygger på arbeidslinja og universelle ordninger i motsetning til den kontinentaleuropeiske velferdsmodellen med behovsprøving.
- Velferdsstaten er dermed mer kostbar for staten (ikke samfunnet) jo flere som jobber, finansieringen er da den største utfordringen (ikke konsekvensene).
- Folketrygden fra 1967 innført som *pay-as-you-go*, innebærer at systemet er sårbart for demografiske skjevheter.
  - I tillegg til at mange har rett til ytelser, blir finansieringen av eldrebølgen ekstra utfordrende. Utgiftene øker nemlig med brukernes alder.

Høy yrkesdeltakelse i Norge

Sysselettingen som andel av befolkningen etter kjønn og alder i OECD-land, rangert etter sysselettingsandelen totalt, 2008

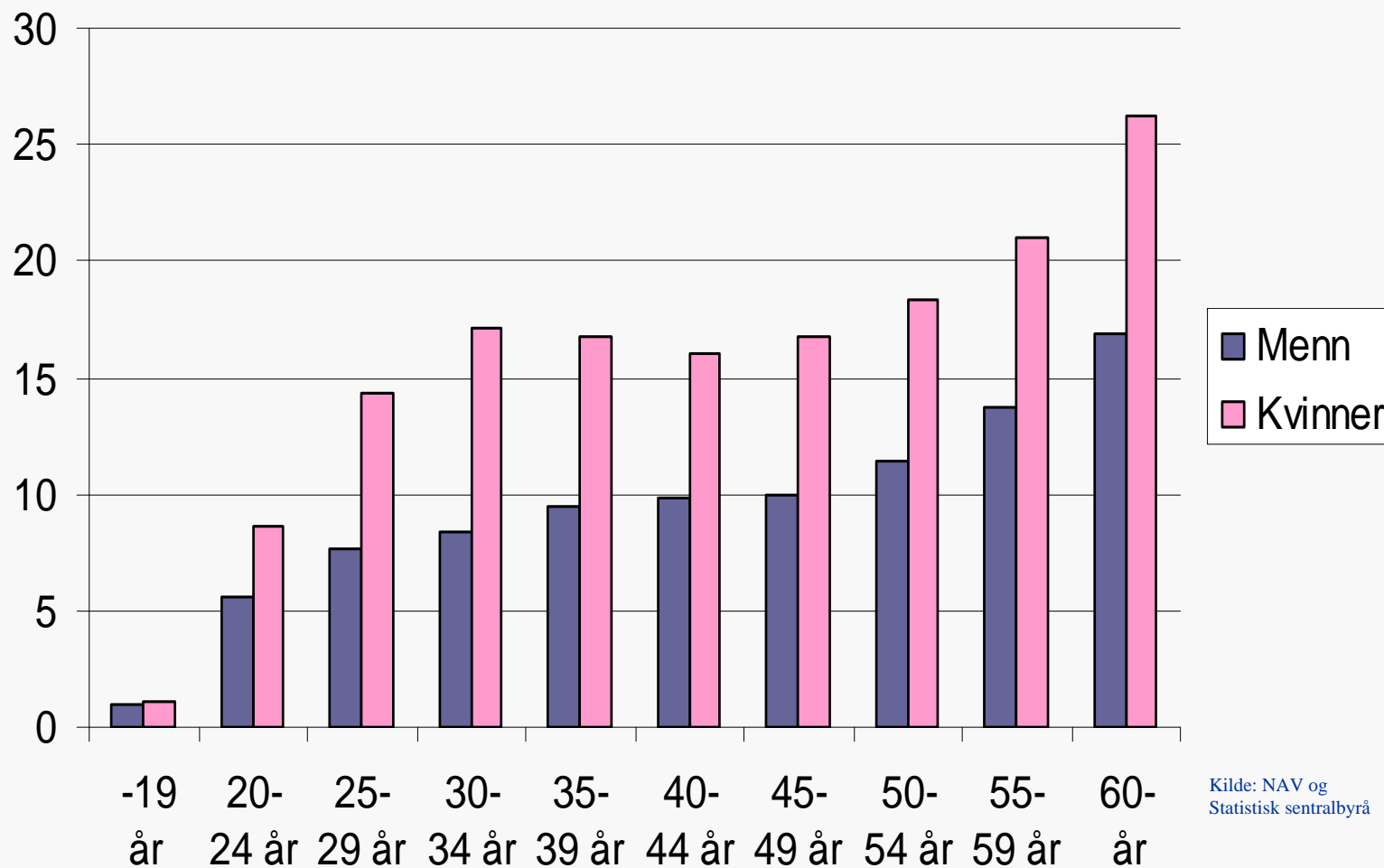

Særlig kvinner og eldre som i større grad er i jobb i Norge

Kvinner og eldre har høyest sykefravær

Antall sykepengedager per sysselsatt, 2004

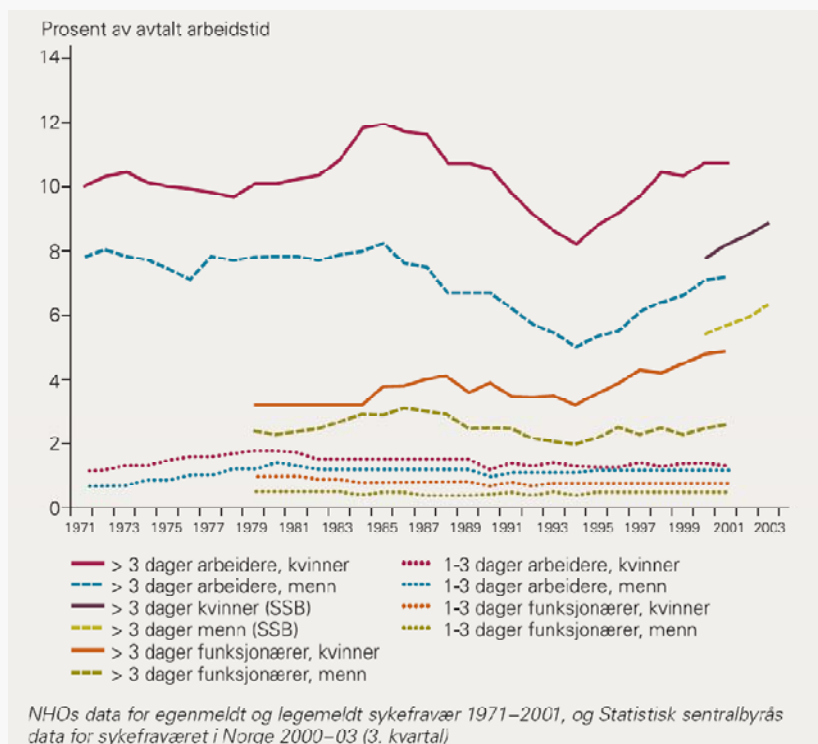

Kilde: NAV og
Statistisk sentralbyrå

Kan vi forklare utviklingen i sykefraværet?

Store konjunktursvingninger i sykefraværet

NHO-området 1971-2001, fra Sturla Gjesdal (TNL 2005)

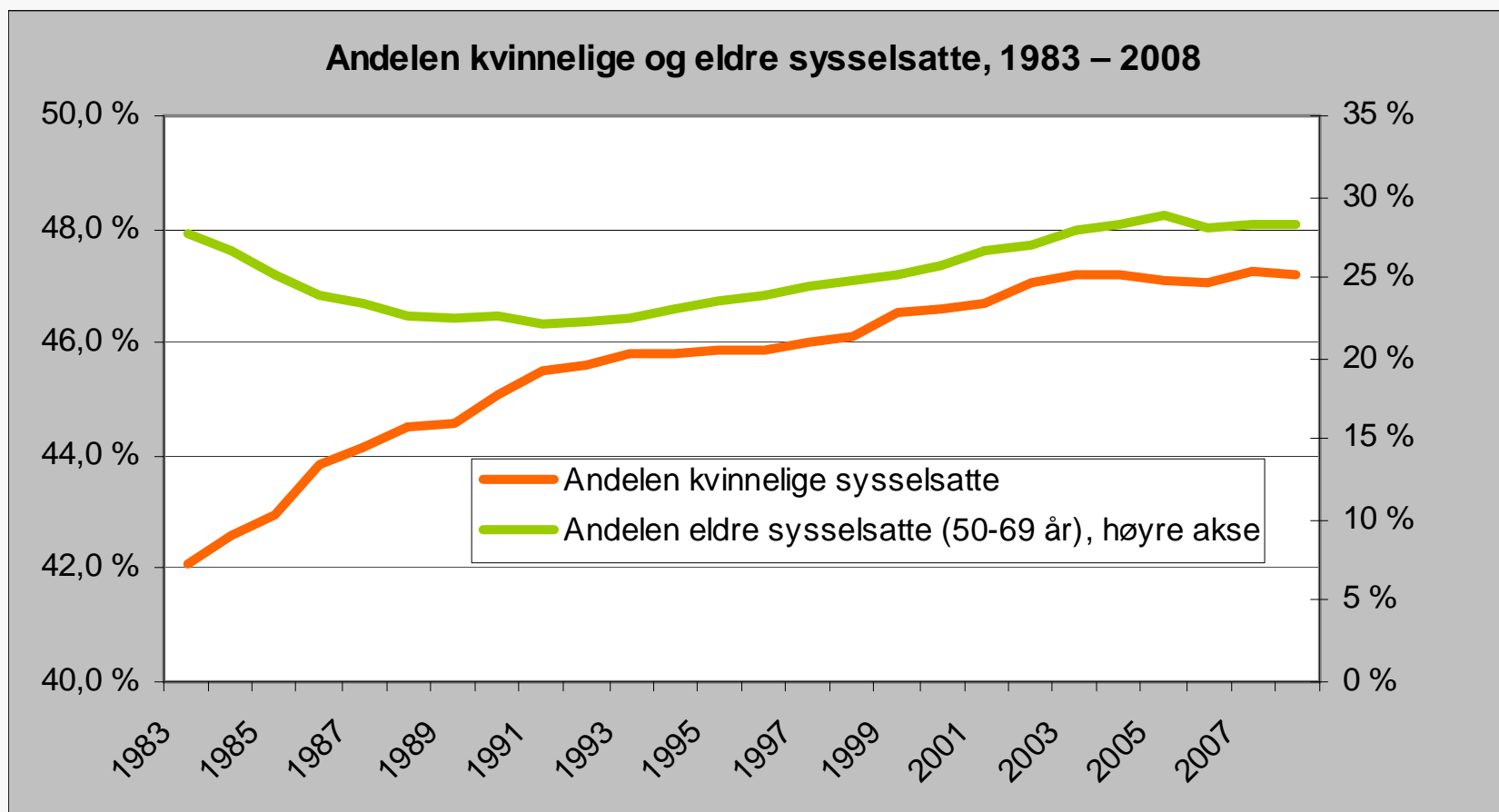

Årsaken til konjunkturrelle svingninger

- 3 hypoteser:
  - Disiplinering
    - ♦ Frykt for å miste jobben kan i større grad holde både syke og friske på jobben i dårlige tider
  - Sammensetning
    - ♦ De som får jobb når arbeidsmarkedet er stramt har et høyere sykefravær enn gjennomsnittet forøvrig. De med høyest sykefravær mister jobben først når ledigheten stiger.
  - Utbrenthet
    - ♦ Høyt arbeidspress reduserer den fysiske og mentale helsen
- Flere studier har forkastet at det er sammensetningseffekter som forklarer de konjunkturrelle svingningene.
- Ingen konsensusforklaring. Mange peker på disiplineringseffekter som viktigst, men hvorfor er det langtidssykefraværet som svinger, mens korttidsfraværet er stabilt?

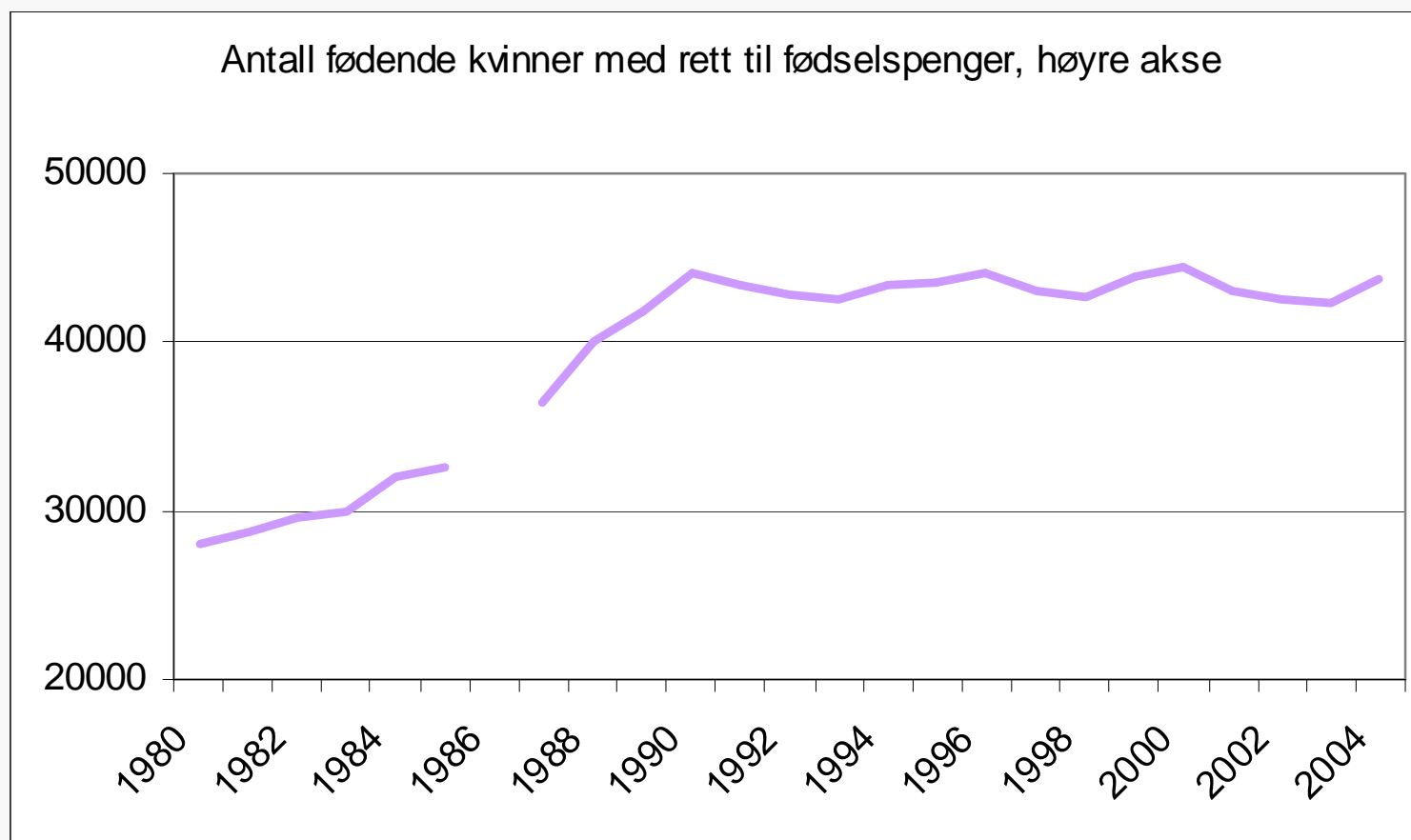
Demografiske endringer blant de sysselsatte påvirker sykefraværet

Hvorfor har kvinner høyere sykefravær?

- Opptil 50% av de totale forskjellene kan tilskrives forplantnings- og fødselsrelatert sykefravær (NOU 2000:27)
  - Hauge og Opdalshei (2000) tok bort sykefravær med diagnoser knyttet til svangerskap og sykdommer i reproduksjonsorganene:
    - ♦ Utgjorde 37,3% av forskjellen totalt
    - ♦ og 71,4 % av forskjellen i alderen 20 til 34 år
  - Fødselsrelatert sykefravær kan diagnostiseres annerledes, vanlige plager er ryggplager, muskelkramper, åreknuter, hjertebank, pusteproblemer, sukkersyke, fordøyelsesproblemer, nyrebetennelse, angst og søvnproblemer
- Kjønnsdelt arbeidsmarked: Høyest fravær i typiske kvinneyrker (helse- og sosialtjenester, 82% kvinner)
- Biologiske forskjeller: Typiske "kvinnesykdommer" som osteoporose og fibromyalgi er langvarige og uten effektive behandlingstilbud.
- Kvinner er dobbeltarbeidende
- Kvinner har lavere inntekt og det er sammenheng mellom inntekt og helse
- Kvinner oppsøker helsevesenet og får behandling tidligere enn menn, menn går lenger med plagene.

Sterk vekst i yrkesaktiviteten blant "fødende kvinner"

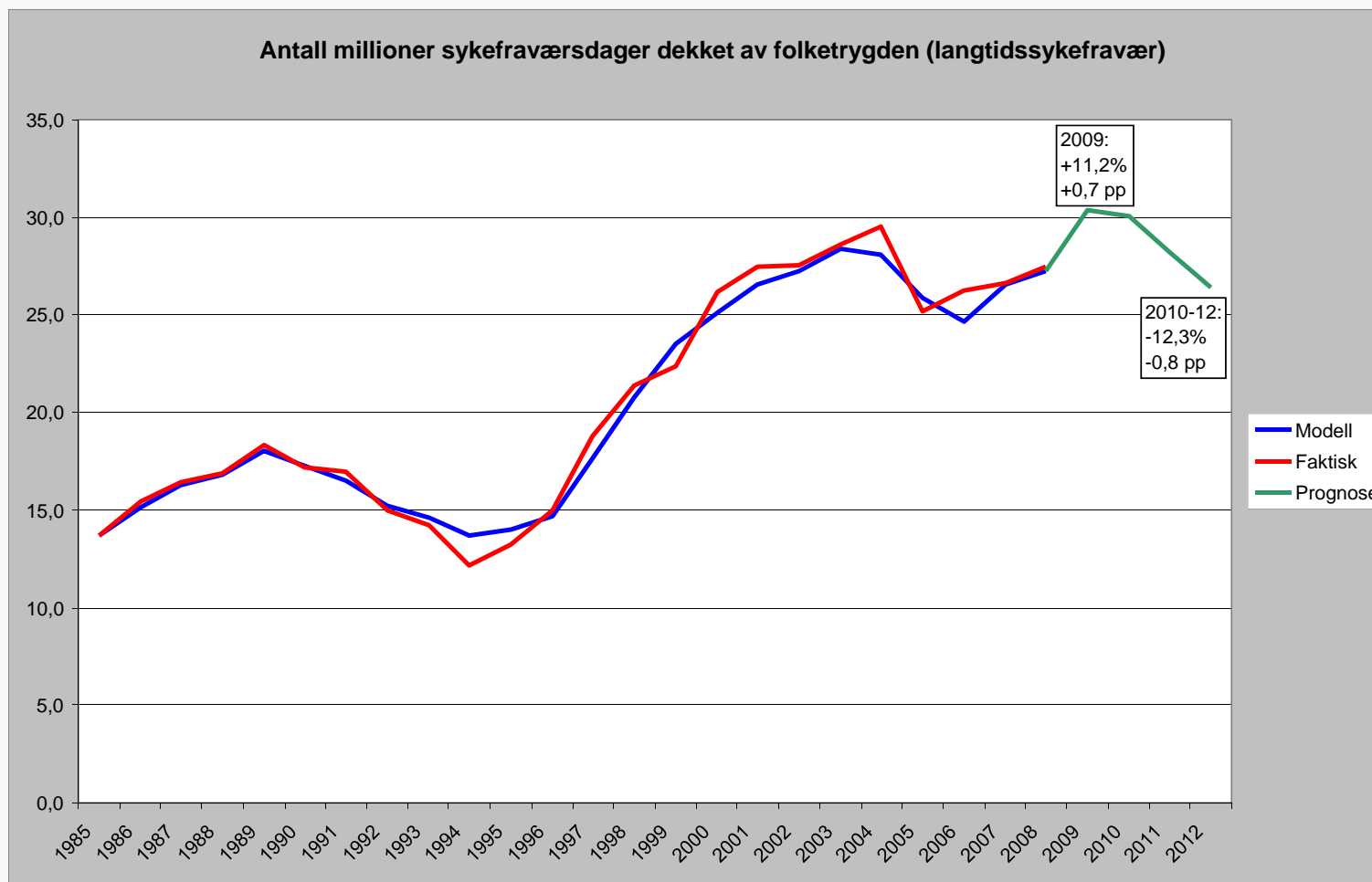

Kilde: NAV

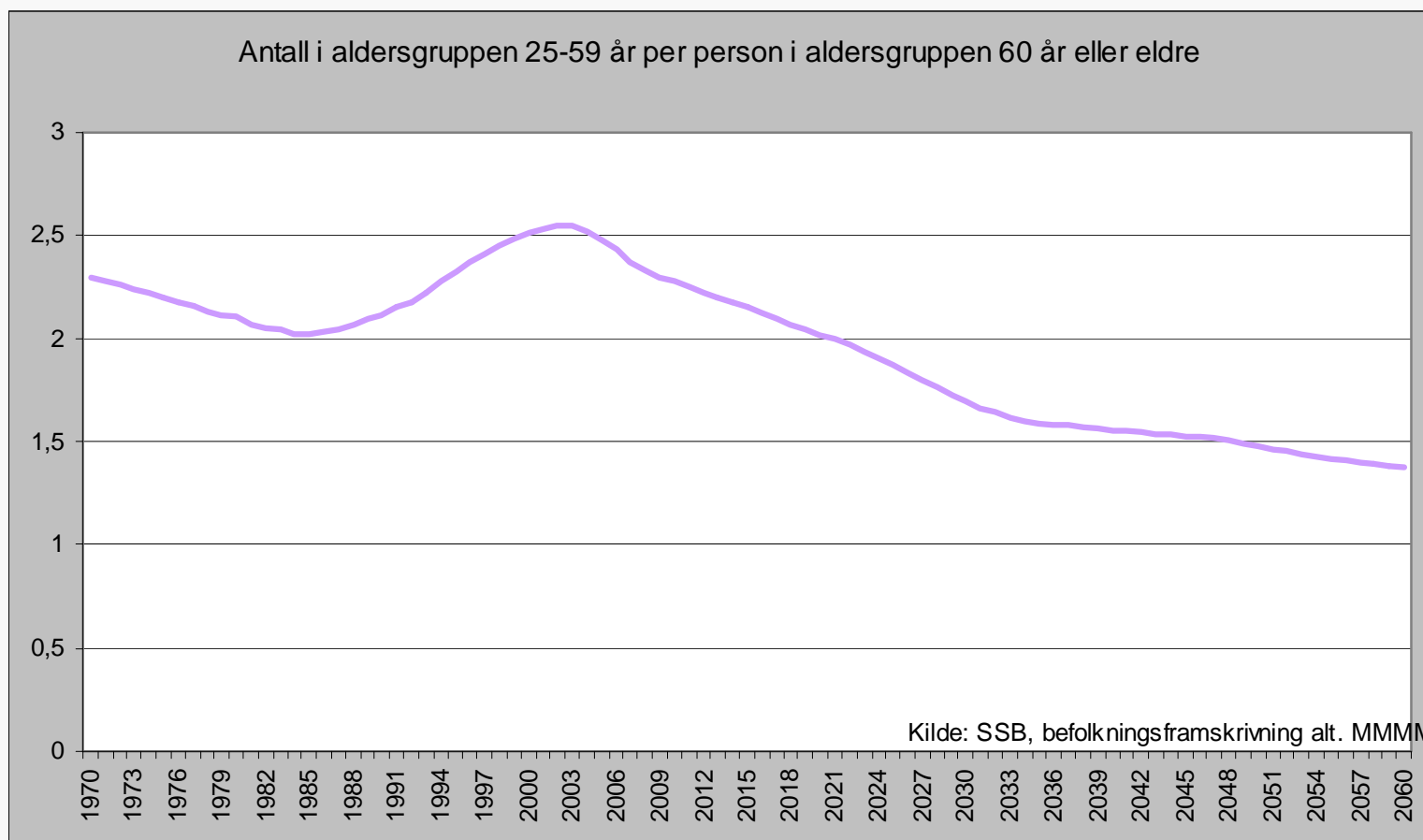
Modell for å forklare og predikere sykefraværet

- Utarbeidet i SSB av Marte Solli i 2000 på data fra 1984-1998, oppdatert av Atle F. Bjørnstad i 2006 på data til og med 2004.
- Hensikten har vært å forklare og predikere sykefraværet i en makroøkonomisk konjunkturmodell.
- Antall avsluttede sykepengetilfeller og antall sykepengedager per sykepengetilfelle er modellert for 6 demografiske grupper
  - Under 20 år, 20-29 år, 30-49 år, 50-59 år, 60-66 år, 67 år og over
  - Kun sykefraværet utover arbeidsgiverperioden (langtidsfraværet) som er modellert
  - Ingen kjønnsdimensjon i modelloppsettet
  - Modelloppsettet tar hensyn til endringer i alderssammensetningen
- Forklaringsvariable
  - Ledighet inngår med en tidsforsinkelse i antall sykepengetilfeller (ikke i antall sykepengedager per tilfelle), slik at lavere ledighet øker sykefraværet.
    - ♦ Fanger opp konjunktursvingninger
  - Gjennomsnittlig yrkesdeltakelse inngår med en tidsforsinkelse både i antall sykepengetilfeller og i antall sykepengedager per tilfelle, slik at høyere yrkesdeltakelse øker sykefraværet.
    - ♦ Fanger opp konjunktursvingninger
    - ♦ Fanger opp virkningen på sykefraværet av de marginale gruppene på arbeidsmarkedet
  - Yrkesdeltakelsen i gruppen inngår slik at sykefraværet måles som andeler

Modellen fanger opp utviklingen i sykefraværet

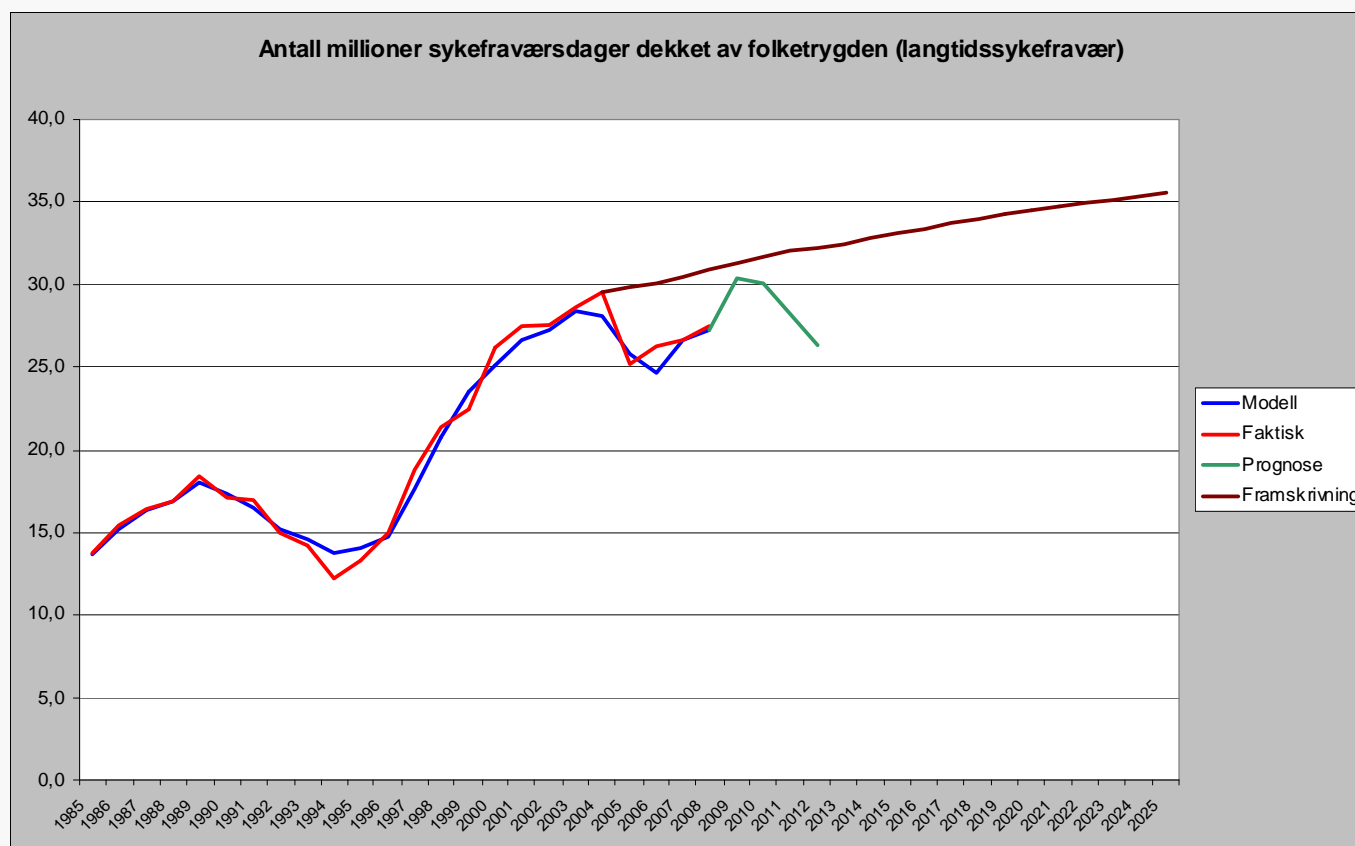

Eldreboelgen legger press på velferdsstaten

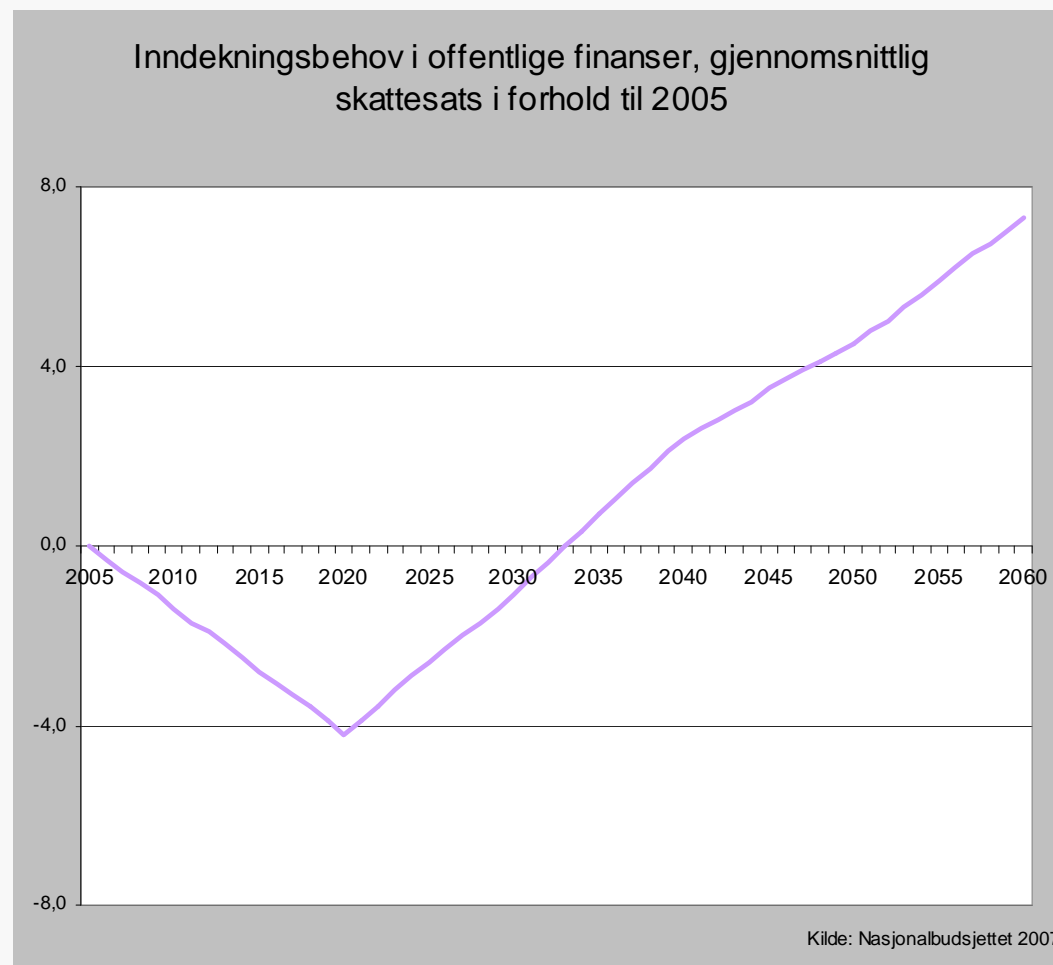
Bidraget til sykefraværet fra befolkningsendringene

- Yrkesandel som i 2004
- Sykefraværsprosent som i 2004
- Befolkningsprognoser etter alder og kjønn til 2025

Sykelønnsordningen koster, og kommer på toppen av andre utgifter knyttet til eldrebølgen

Perspektivmeldingen, St.meld. nr. 9 (2008-2009), kap. 9

” Kjernen i den nordiske samfunnsmodellen er samspillet mellom arbeidsmarkedet og velferdsordningene, jf. omtalen i kapitlene 4 og 5. Et godt fungerende arbeidsmarked med høy sysselsetting og relativt små lønnsforskjeller utgjør et viktig grunnlag for velferd og utjevning. Utformingen av velferdsordningene har siktet mot å understøtte sysselsettingen, og har bidratt til å redusere den enkeltes risiko ved omstillinger. Samtidig har høy sysselsetting gitt et stort skattegrunnlag for finansiering av velferdsordningene. Bærekraften i modellen er avhengig av at den høye arbeidsinnsatsen opprettholdes. I motsatt fall vil både skattegrunnlagene og evnen til å finansiere velferdsordningene undergraves.”

Fra 1. juli 2004 kom det en rekke innstramminger i regelverket for sykelønn:

- Det skal vurderes gradert sykemelding foran aktiv sykmelding.
  - Gradert sykemelding innebærer at man er sykemeldt en viss andel av ordinær arbeidstid, og arbeider i resten av tiden. Bare de dagene man har fravær fra jobben blir regnet som sykefravær. For aktiv sykemelding blir hele perioden regnet som sykefraværsdager.
- Det ble innført et aktivitetskrav for rett til sykepenger.
  - Hvis den sykemeldte arbeidstakeren ikke har vært i aktivitet på 8 uker må det legges frem en utvidet legeerklæring.
- Arbeidstakerne ble pliktig å medvirke til avklaring av sin funksjonsevne.